

Ilkka Mäkinen

FID Helsingissä 28. 8.—1. 9. 1988

Mäkinen, Ilkka, FID Helsingissä 28. 8.—1. 9. 1988 (FID in Helsinki 28 August—1 September). Kirjastotiede ja informatiikka 7 (3): 78—80, 1988.

This review on the 44th FID conference and congress held in Helsinki concentrates on two of the discussed themes: end-user revolution and evolution in developing countries while developed countries turn into information societies.

Address: University of Tampere, Department of Library and Information, Science, P.O.Box 607, SF-33101 Tampere, Finland.

FIDin Helsingissä järjestetyn 44. konferenssin ja kongressin (en ole saanut selville kumpi oli kumpi) keskustelunaiheet vaihtelivat banaalista superbanaaliin; banaaleinta edustivat Finlandia-talon seitsemän markan hintaiset vajaat kahvikupilliset, superbanaaleinta taas vääjäämätön kasvihuoneilmiö, joka kaareutuu kulttuurimme yllä kuin likaisenharmaa sateenkaari. Rooman klubin teräsvaaripuheenjohtaja Alexander King (myös FIDin puheenjohtaja 50- ja 60-luvuilla) vyörytti avajaisjuhlaeväen eteen kaikki mahdolliset uhkakuvat, jotka kerääntyvät informaatioyhteiskunnan ympärille kuin haltijatarkummit Prinsessa Ruususen ristiäisiin.

Kokouksen suomalaiset järjestäjät olivat tehneet perusteellista työtä, mistä he saivat ansaitun kiitoksen. Pääministeri Holkerin saapuminen avaamaan kokous pantiin osanottajien keskuudessa erityisen positiivisena merkille; ilmeisesti dokumentaatioala ei aina ja kaikkialla ole tottunut saamaan moista huomaavaisuutta virallisilta tahoilta.

Kokouksen osanottajille lyötiin kouraan kolme tuhtia, hyvintoimitettua nidosta (yhteensä lähes tuhat sivua) etukäteen lähetettyjä esitelmätekstejä, lisäksi tulivat kokouksen aikana jaetut tekstit. Jo se osoittaa teemojen moninaisuutta, joten minkäänlaisen kattavan yhteenvedon tekeminen kokouksen annista on vaikeaa. Kokonaisuutta on ehkä turhakin hakea, varsinkin kun kokouksen motto »Informa-

tion—knowledge—evolution» oli niin yleinen. Olen kuullut esitettävän, että tällainen mammuttikokous pilkottaisiin selvempiin temaattisiin kokonaisuuksiin, jolloin voitaisiin syventää käsittelyä tieteelliseltä kannalta. Samaa merkitsisi toteutettuna Marjatta Okon loppupaneelissa esittämä ehdotus, että FID yleiskonferenssien väli vuosina järjestäisi tutkijafoorumia. FIDin puheenjohtaja Michael W. Hill suhtautui loppupuheenvuorossaan myönteisesti tähän ajatukseen. Toisaalta suurkokous on hyvä keino hankkia yleiskuva alan tilanteesta ja mikä tärkeintä siellä voi tavata tutut ja tuntemattomat. Suuri koko on julkisuudenkin kannalta tärkeää, sillä tuskinpa pääministeri lähittäisi avaamaan jotain kapean sektorin tutkijatapaamista.

Koetan tässä selostuksessa kuvailla kahta teemaa, jotka kokouksen aikana ja varsinkin jälkeinpäin ovat hallinneet mielikuvaani kokouksesta. Teemat ovat: loppukäyttäjävallankumous (end-user revolution) ja kehitysmaiden mahdollisuudet kehittyneiden maiden muuttuessa informaatioyhteiskunniksi.

Loppukäyttäjävallankumous

Kuuntelin kokouksen alkupuolella sessiota »Man as an information processor», johon sisältyivät varmasti konferenssin pehmeimmät puheenvuorot, jotkut puhuivat suoraan sanoen

hyvinkin pehmeitä. Sessiolle antoi sävyn jo suomalainen avainpuheenvuoron pitäjä prof. Matti Bergström, joka neurologisten tutkimustensa perusteella veti pitkälle meneviä johtopäätöksiä nykyihmisen arvoinvalidisuudesta: arvoinvalidi yksilö käyttää hallussaan olevaa informaatiota ja energiaa epäeettisiin ja epämoraalisiin tarkoituksiin, kuten sotiin, rikoksiin, luonnon saastuttamiseen, tuhoaviin tekniikoihin ja epäinhimilliseen taloudenpitoon. Yksipuolisiksi informaatio-olennoiniksi koulutettava sukupolvemme vaarantaa Bergströmin mukaan evoluutiomme.

Se, että Bergström vei keskustelun arvojen alueelle kuvaa kenties kehitystä myös informaatiikan teoriassa, mutta se ei merkitse, että tekniikka olisi umpikujassa. Päinvastoin tietotekniikan huima kehitys — esim. optisen tallennuskapasiteetin kasvu — on mahdollistanut teoriankin tasolla oivalluksen, että on olemassa sellainenkin olio kuin »käyttäjä», entinen objekti, nykyinen subjekti.

»End-user revolution» tulee esille useissa esitelmissä monessa muodossa. Käyttäjän entistä tietoisempi huomioonottaminen vaikuttaa sekä informatiikan filosofisiin perusteisiin että käytännönläheisempiin sovellutuksiin. Teoriassa korostetaan, ettei ole arvoneutraalia tai ympäristöstään riippumatonta informaatiota. Informatiikan ydinasioihin voidaan nykyään tunkeutua jo Heideggerin, Sartren ja Gadamerin kautta, kuten tiedon relevanssin ongelmaa tarkastellut Thomas Froehlich teki. Tutkimusta joudutaan tekemään tai on mahdollista tehdä uusista näkökulmista. Esitysten otsikoissa esiintyy sellaisia termejä kuin »cognitive» (Irmeli Hovi) ja »social epistemology» (Thomas Froehlich).

Tutkimuksen ja käytännön toiminnankin lähtökohtana on ympäristön merkityksen tunnistaminen, subjektiivisuus ja yksilölliset tarpeet. Ainahan niistä on puhuttu, mutta aikaisemmin yksilöllisten tarpeiden huomioonottaminen on ollut ylimääräistä luksusta harvoille valituille, nyt tekniikan kehittyminen antaa tavallisillekin käyttäjille mahdollisuuden. Eri tiedonkantojen käyttäminen helpottuu välittäjäjärjestelmien avulla, käyttäjän tarvitsee vain tietää, mitä etsii, välittäjäjärjestelmä huolehtii siitä, miten etsitään (Nurminen & Sormunen, vol 2 s. 226—231). Tätä ilosanomaa julisti myös Kalerwo Järvelin vol 2 s. 244—253).

Henkilökohtaisten tietokoneiden yleistymisen on tärkeä tekijä, joka mahdollistaa sen, että keskitys ei enää välttämättä ole kustannustehokkain muoto tarjota tiedonkäsittelyä (Larson vol 2, s. 183). Kova tekniikka antaa mahdollisuuksia, mutta pullonkaula on ohjelmistoissa. Tiedon hyväksikäytön hajauttaminen tulee vaikuttamaan informaattikkojen ja varmasti myös kirjastonhoitajan ammattikuvaan voimakkaasti: välittäjästä tuleekin konsultti ja yhdyshenkilö. Informaatikon on kyettävä kommunikoidaan käyttäjien kanssa entistä paremmin. Pelkkä viitteiden kasaaminen ei riitä, sillä informaattikkojen perinteellisesti palstoittama tiedonhankinnan alue ei kata kaikkea tiedonhankintaa. Jos informaattikoilla ei ole kykyä tarttua uusiin mahdollisuuksiin, aina löytyy muita halukkaita ja kykeneviä ammattiryhmiä (Meadows vol. 3 s. 5—12).

Jäävätkö kehitysmaat kelkasta?

Kehitysmaat eivät ole homogeeninen ryhmä, vaan jotkut niistä ovat kehittyviä, toiset alikehittyneitä ja toiset kokonaan kelkasta pudonneita. Afrikan manner tuntuu olevan kaikkein ongelmallisim, sillä moniaalla muualla on sentään sellaista kulttuurista ja sivistyksellistä perusrakennetta, joka soveltuu modernin teknologisen kulttuurin vastaanottamiseen ja sulauttamiseen niin, että omaa kulttuuria ei tarvitse tuhota saman tien. Afrikka tarvitsee erikoishuomiota. Kenties apua olisi löydettävissä kulttuurien omaleimaisuuden hyväksyvistä käyttäjäkeskeisistä lähestymistavasta.

Informaatiopalvelujen siunauksellisuutta teollisuuden ja muunkin kilpailukyvyyn kannalta tolkutetaan teollisuusmaissa ja samat opitut sanakäänteet löytyivät monien kehitysmaiden edustajien papereista. Informaatio on resurssi, mutta jotta tästä resurssista olisi todellista vetoapua kehitykselle, maassa pitää olla melkoinen pohja olemassa: lukutaitoa ja lukemisen taitoa, pientä ja suurta teollisuutta, neuvontatoimintaa, yliopistoja. Pelkästään Unescon kirjakupunkien ja muun, lyhytjänteisen lahjoitusavun varaan on modernia tietokulttuuria vaikea rakentaa.

On line -tietokulttuuri on ongelmallinen kehitysmaiden kannalta, sillä se vaatii tehokkaita ja luotettavia kommunikaatioyhteyksiä, ra-

haa linjamaksuihin ja ylläpitoon. Vaikka laitteistojen ja yhteyksien hinnat ovat suhteellisesti laskeneet, silti on line-tiedostot ovat vielä kalliita köyhille. Ennen kaikkea tietotaitoa puuttuu. Lisäksi monien maiden poliittinen tilanne on epävakaa, jolloin vallanpitäjien epäluulo voi kohdistua informaattikkoon, jolla on »oma» tiedonvälityskanava ulkomaille. (Kinney, vol. 2 s. 305—315)

Yksi osoitus siitä, miten vaikea kehitysmaiden on pysyä mukana, on se, että niin moni etukäteen ilmoitettu puhuja, jonka esityskin oli painettu, jäi pois. Pois jäi esim. meksikolainen Jesús Lau, jonka aiheena oli eteläisen pallonpuoliskon tiedon niukkuusloukku (scarce-knowledge trap of the Southern Hemisphere). Hän olisi puhunut, jos olisi voinut saapua, esim. siitä, että informaatiota on kyllä yllin kyllin tarjolla, mutta köyhiltä mailta puuttuu informaation seulonta- ja muokkausmahdollisuuksia. Raaka-ainekaupan pörssit ovat nykyään siirtymässä on-line-elektroniseen ympäristöön, mikä vaikeuttaa kehitysmaiden tiedonhallintaa. Hän ehdotti kehitysmaiden omaa verkostoa, joka yhdistäisi näiden maiden eri alojen harvojen asiantuntijoiden tiedot. Raaka-aineita tuottavat kehitysmaat tarvitsevat samantyyppistä siviilitiedustelua kuin mitä kehittyneissä maissa jokainen suurempi kaupallinen yritys harjoittaa. (Lau, vol. 1 s. 55—62)

Olisi väärin tuomita köyhien maiden tilanne toivottomaksi, vaikka ongelmallinen se kieltämättä onkin. Sama uusi teknologia, joka väärin sovellettuna eristää kehitysmaita tiedosta, antaa myös menestymisen edellytyksiä, jotka itse asiassa liittyvät käyttäjävallankumoukseen: kaikki mikä vähentää käyttäjän riippuvuutta tiedon tuottajasta, on eduksi kehitysmaille. Esi-merkiksi mikrotietokoneet ja CD-ROM voivat

olla siunaukseksi kehitysmaille. Ching-Chih Chen uskoo jopa hypermedian hyödyttävän kehitysmaita. CD-ROMilla on paljon etuja, jotka ovat arvokkaita kehitysmaan näkökulmasta: kestävyys, käytön halpuus, ei herätä poliittisia epäluuloja (Kinney). Kinney päätyy siihen, että tehokkainta kehityksen kannalta olisi keskittää kehittyneet palvelut todellisille asiantuntijoille ja hallinnossa toimiville. Useassa kehitysmaiden näkökantoja esitelleessä paperissa todettiin, että dokumentoidun tiedon kysyntä on yleensä hyvin heikkoa sellaisissa ympäristöissä (teollisuudessa yms.), joissa se kehittyneissä maissa alkaa olla yleistä. Jokin kynnyks on ylitettävä ennen kuin kehitys lähtee liikkeelle omaehtoisesti.

Yhtä tehokkaammiksi kehittyvät mikrotietokoneet voivat antaa kehitysmaiden informaattikoille mahdollisuuden rakentaa omia tietokantoja. Unescon ilmaiseksi jakama CDS/ISIS-tietokantaohjelma mainitaan myönteisenä eräissä kehitysmaiden edustajien papereissa (esim. Vijayalakshmi et. al., vol. 2 s. 254—268). Claudio Brito (Pan American Health Organization) esitteli järjestönsä projektia, joka yhdistää CD-ROMin ja Unescon CDS/ISIS-järjestelmän edut (vol. 2 s. 316—325).

Hyväksytty julkaistavaksi 13. 9. 1988.

Lähteet

- Konferenssin esitelmien osanottajaeditio: 44th FID Conference and Congress. Aug. 28-Sep. 1, 1988. Participant's edition. Ed. by Patricia Hämäläinen & Sinikka Koskiala & Aatto J. Repo. S.l. 1988. (Kolme volyymia, ISBN 951-95304-5-2).